

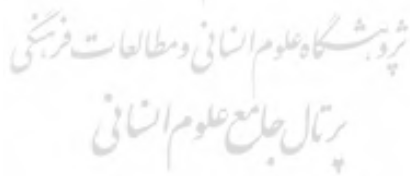
سرمایه اجتماعی و کارکردهای آن در بازارهای مالی

امین نوشادی^۱

چکیده

سرمایه اجتماعی مفهومی جدید، پیچیده و مهم است که امروزه به عنوان یکی از مهم ترین شاخصه های توسعه در هر جامعه مطرح است؛ بدین معنا که شرط لازم برای پیشرفت جامعه، ایجاد روابط گرم، گسترش انسجام اجتماعی، بسط مشارکت اجتماعی و اعتماد متقابل (فرد - جامعه - دولت) است. افول سرمایه اجتماعی در هر جامعه ای، آن را با مشکلات فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی عدیده ای روبرو می سازد که نهایت آن، فروپاشی اجتماعی است. سرمایه اجتماعی عاملی است که می تواند به تولید امنیت در جامعه کمک کند و با کاهش هزینه های کنترل جامعه، موجب تقویت همبستگی اجتماعی شود. از این رو هدف مقاله حاضر پرداختن به موضوع سرمایه اجتماعی و نقش آن در بازارهای مالی می باشد.

واژگان کلیدی: سرمایه اجتماعی - نهادها - ارتباطات - شبکه ها

^۱گروه حسابداری، واحد اندیشمک، دانشگاه آزاد اسلامی، اندیشمک، ایران

مقدمه

سرمایه اجتماعی، یکی از جدیدترین انواع سرمایه است که امروزه مورد توجه بسیاری از محققان قرار گرفته است. سرمایه اجتماعی یک مجموعه از نهادهای زیربنایی اجتماع نیست، بلکه حلقه اتصال دهنده افراد در قالب نهادها، شبکه ها و تشکلهای آنها است. سرمایه اجتماعی مالکیت فردی ندارد و متعلق به تمامی اعضای گروه یا انجمن است و در صورت مصرف، کاهش نمی یابد بلکه حتی ممکن است افزایش پیدا کند. که نوپروساک بیان می کنند که سرمایه اجتماعی متشکل از ارتباطات فعال بین افراد است که شامل اعتماد، درک متقابل، ارزش های مشترک و رفتارهایی است که اعضای شبکه های انسانی و جوامع را به هم پیوند می دهد و همکاری ها را ممکن می سازد. سرمایه اجتماعی تقویت کننده همکاری، تعهد، تسهیم اطلاعات و اعتماد است. همچنین مشارکت حقیقی را در سازمان ارتقا می دهد که این خود منجر به موفقیت و اثربخشی بیشتر می شود (کوهنوپروساک 2001).

سرمایه اجتماعی راه را برای دستیابی و استفاده از دیگر منابع سازمان هموار می کند. در واقع سرمایه اجتماعی به عنوان یک دارایی ناملموس در سازمان است که شبکه ای از روابط اثربخش را ایجاد می کند (آلگوزائو و فیلیئری 2010).

مفهوم سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی واژه ای است که در سال های اخیر وارد حوزه علوم اجتماعی و اقتصاد گردیده و از این منظر دریچه تازه ای را در تحلیل و علت یابی مسائل اجتماعی و اقتصاد گشوده است. در این زمینه مطالعات وسیعی توسط صاحب نظران و دانشمندان این علوم صورت گرفته و نظریه پردازانی همچون بوردیو، پاتنام، کلمن، فوکویاما، لین، جاکوب، گل نلوری، بنپراتو، بیکر تعاریف متعددی از سرمایه اجتماعی ارائه کرده اند که در ادامه آرایه شده اند:

سرمایه اجتماعی به طور کلی شامل نهادها، روابط، گرایش ها، ارزش ها و هنجارهایی است که بر رفتارها و تعاملات بین افراد حاکم است. به عبارت دیگر، سرمایه اجتماعی به آن دسته از شبکه ها و هنجارهایی گفته می شود که مردم را قادر به عمل جمعی می کند (وولکاک و نارایان، ۲۰۰۰).

عقیده ی بولز و جنتین (۲۰۰۲) سرمایه اجتماعی عموماً به اعتقاد اشاره داشته و متوجه میزان همکاری یک فرد و تمایل او برای زندگی با هنجارهای موجود در جامعه و تشبیه کسانی است که با هنجارها زندگی نمی کنند.

تنام (۱۹۹۵) سرمایه اجتماعی را به نوعی دارایی متعلق به گروه‌ها، جوامع، مناطق و یا حتی ملل به تصویر کشیده که هماهنگی و همکاری میان آنان در جهت رسیدن به منافع متقابل را تسهیل می‌کند.

سرمایه اجتماعی از نظر بوردیو بر تعهدات و ارتباطات اجتماعی مبتنی است و خود او آن را چنین تعریف می‌کند: سرمایه اجتماعی انباشت منابع بالفعل و بالقوه‌ای است که مربوط به داشتن شبکه‌ای نسبتاً پایدار از روابط کم و بیش نهادی شده از آشنایی و شناخت متقابل است یا به عبارتی دیگر عضویت در یک گروه برای هر یک از اعضایش از طریق حمایت یک سرمایه جمعی، صلاحیتی فراهم می‌کند که آنان را مستحق "اعتبار" به معانی مختلف کلمه می‌کند (بوردیو، ۱۹۹۷).

خلاف بوردیو، کلمن از واژگان مختلفی برای تعریف سرمایه اجتماعی کمک گرفت؛ وی مفهوم سرمایه اجتماعی را از ابعاد مختلف بررسی کرد. کلمن برخلاف بوردیو معتقد است که سرمایه اجتماعی صرفاً محدود به طبقه مرفه نبوده بلکه می‌تواند برای طبقات پایین نیز مفید باشد. از نظر کلمن سرمایه اجتماعی نشان دهنده یک منبع است زیرا متضمن شبکه‌های مبتنی بر ارزش‌های مشترک و اعتماد می‌باشد (فیلد، ۱۳۸۸). مفهوم سرمایه اجتماعی برای کلمن وسیله‌ای برای تبیین نحوه همکاری و تعاون افراد با همدیگر بود. او بر این باور بود که سرمایه اجتماعی یکی از وسایلی است که افراد به کمک آن می‌توانند منفعی بدست آورند؛ بنابراین سرمایه اجتماعی از نظر کلمن مفید است و دارای کارکرد می‌باشد و به همین دلیل سرمایه اجتماعی را یا کارکرد آن تعریف می‌کند.

فوکویاما (۱۹۹۹) در تعریف سرمایه اجتماعی، آن را مجموعه معینی از هنجارها یا ارزش‌های غیر رسمی می‌داند که افراد، گروهی که همکاری میان آنها مجاز است، در آن سهیم هستند. وی هنجارهای اجتماعی را به دو دسته هنجارهای مولد و هنجارهای غیرمولد تقسیم می‌کند و تأکید می‌کند که مشارکت در هنجارهای غیرمولد و ارزش‌های منفی موجب تولید سرمایه اجتماعی نمی‌شود.

بانک جهانی نیز سرمایه اجتماعی را پدیده‌ای می‌داند که حاصل تأثیر نهادهای اجتماعی، روابط انسانی و هنجارها بر روی کمیت و کیفیت تعاملات اجتماعی است.

ابعاد سرمایه اجتماعی

محققان سرمایه اجتماعی را به سه بعد ساختاری، شناختی و ارتباطی تقسیم می‌کنند (نهایتو گوشال، ۱۹۹۸):

رمایه اجتماعی ساختاری: سرمایه ساختاری شامل همه ذخایر غیرانسانی دانش در سازمان می‌شود که در برگیرنده پایگاه‌های داده، نمودارهای سازمانی، دستورالعمل‌های اجرایی فرآیندها، استراتژی‌ها، برنامه‌های اجرایی و به طور کلی هر آنچه که ارزش آن برای سازمان بالاتر از ارزش مادی اش باشد، است. به عبارت روشن‌تر سرمایه ساختاری عبارت است از هر آنچه که در سازمان باقی می‌ماند پس از آن که کارکنان به هنگام شب به خانه می‌روند (تاجبخش، ۱۳۸۳).

رمایه اجتماعی ارتباطی: سرمایه اجتماعی توصیف‌کننده نوعی روابط شخصی است که افراد با یکدیگر به خاطر سابقه تعاملاتشان برقرار می‌کنند (پیرانو همکاران، ۱۳۹۱). به زعم بولینو و همکاران (2002) این بعد با سطوح بالایی از اعتماد، هنجارهای مشترک، تکالیف و هویت متقابل مشخص می‌شود. در واقع سرمایه اجتماعی رابطه‌ای به ارتباط موثر بین همکارانی که یکدیگر را دوست دارند، به یکدیگر اعتماد دارند و با هم هویت می‌یابند، توجه دارد.

رمایه اجتماعی شناختی: بعد شناختی سرمایه اجتماعی اشاره به مفاهیم و زبان مشترک در ساختار سازمان دارد. این بعد به عنوان یک مکانیزم اتصال دهنده، به افراد سازمان در ادغام و یکپارچه‌سازی منابع کمک می‌کند. در نتیجه باعث کاهش تضاد، تسهیل ارتباطات و ایجاد اهداف مشترک می‌شود (آلگوزائو و فیلیتری، ۲۰۱۰).

مزایای سرمایه اجتماعی

مزایای متعدد و زیادی را می‌توان برای سرمایه اجتماعی برشمرد؛ مزیت اصلی و عمده سرمایه اجتماعی در اختیار گذاشتن اطلاعات زیادی با هزینه پایین و زمان اندک برای بازیگرانی است که نقش اصلی را در سرمایه اجتماعی ایفا می‌کنند. سرمایه اجتماعی علاوه بر در اختیار قرار دادن سرمایه زمینه‌های تحلیل و ارزیابی آن را نیز فراهم می‌نماید. به عنوان مثال، کلمن نشان داد که پیوندهای موجود در شبکه، محور تئوری سرمایه اجتماعی، امکان ارزیابی اطلاعات مربوط به فرصت‌های شغلی را به اعضا می‌دهد و آن‌ها را در انتخاب شغل مورد نظر کمک می‌کند.

به طور کلی سرمایه اجتماعی می‌تواند مزایای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را به دنبال داشته باشد و بهره‌وری سازمان را بهبود بخشد. به نظر می‌رسد توافق زیادی در مورد مکانیزم‌هایی که از

راه آن ها سرمایه اجتماعی می تواند تأثیر مثبتی بر عملکرد اقتصادی داشته باشد، وجود دارد. مهم ترین این مکانیزم ها شامل هزینه های پایین تر تبادلات، نرخ پایین تر جابجایی افراد، تسهیم دانش و نوآوری، ریسک پذیری، بهبود کیفیت محصولات (استارت، ۲۰۱۵).

طبق آنچه گروترو و فن بستلر (۲۰۰۲) نقل می کنند پل کولیر مفهوم سرمایه اجتماعی را از نظر اقتصادی بررسی کرده و در آن سرمایه اجتماعی را به چند دلیل از لحاظ اقتصادی سودمند می خواند. او علت این سودمندی را در این می داند که تعاملات اجتماعی، حداقل یکی از این سه نوع اثر خارجی را ایجاد می کند:

ول آن که در روابط میان افراد، انتقال اطلاعات به سادگی انجام می شود و از این طریق امکان سواستفاده ی افراد از فرصت ها کم می شود

وم، تسهیل انتقال اطلاعات در محیط فن آوری و بازار است که در نتیجه ی آن، از شدت مشکل شکست بازار در امر اطلاعات کاسته می شود و سوم، بهبود مشکل سواری مجانی از طریق این مفهوم و تسهیل فعالیت دسته جمعی است (علمی و همکاران، ۱۳۸۴).

اهمیت سرمایه اجتماعی در سازمان ها

از دوران گذشته، توجه به سازمان ها به عنوان بازیگران اجتماعی و نیز دقت صاحب نظران به نیازها و مسائل مرتبط با سازمان، زمینه مساعدی را برای گسترش مفهوم سرمایه اجتماعی در حیطه سازمان ایجاد نموده است. سرمایه اجتماعی از یک منظر، پدیده ای مدیریتی است و برای آن ویژگی های گوناگونی تعریف شده که شامل اعتماد (هنجار)، ارزش ها و رفتارهای مشترک، ارتباطات، همکاری، تعهد متقابل، شناخت متقابل و شبکه ها می باشد (ویلان و آجوسا، ۲۰۰۳ به نقل از اندیشمند، ۱۳۸۸).

سازمانهایی که دارای سطوح بالاتر سرمایه اجتماعی هستند، احتمال دارد تا نسبت به رقبایشان که دارای سرمایه اجتماعی کمتری هستند، موفق تر باشند (ناهایتو گوشال، ۱۹۹۸). سرمایه اجتماعی سازمانی، یک دارایی است که هم برای سازمان از طریق ایجاد ارزش برای ذینفعان و هم برای اعضای سازمان از طریق ارتقای مهارت کارکنان مفید و سودمند است (لینا و نبرن، ۱۹۹۹، به نقل از اندیشمند، ۱۳۸۸).

در نهایت طبق پژوهش های به عمل آمده سرمایه اجتماعی می تواند:

- بر موفقیت حرفه ای تاثیر بگذارد؛
- به فرایند جستجوی شغلی کارکنان کمک نموده و پورتفولیوی بهتری از کارکنان برای سازمان ایجاد نماید؛
- مبادله منابع بین واحدها را تسهیل نماید؛
- نوآوری، ایجاد سرمایه فکری و کارایی تیم های چند منظوره را تحریک نماید؛
- گردش شغلی کارکنان را کاهش دهد؛
- ارتباط با عرضه کنندگان، شبکه منطقه ای تولید و یادگیری بین سازمانی را تقویت نماید.

اثر سرمایه اجتماعی بر توسعه ی مالی

توسعه ی مالی هنگامی وجود دارد که ابزارها، بازارها و واسطه های مالی اثرات هزینه اطلاعات، اجرا و مبادله را کاهش داده اما نه لزوما حذف کنند. توسعه مالی شامل بهبود در تولید اطلاعات در مورد سرمایه گذاری های ممکن، تجهیز و تجمیع پس اندازها، مبادله کالا و خدمات و نظارت بر سرمایه گذاری ها می باشد (لوین، ۱۹۹۳).

در اجتماعات دارای سرمایه اجتماعی بالا، مردم اعتماد بیشتری به یکدیگر دارند. سطوح بالای سرمایه اجتماعی به معنای برخورداری از سطح بالایی از اعتماد است، بنابراین اعضای اجتماعی که سرمایه اجتماعی بالایی دارد راحت تر به یکدیگر اعتماد می کنند چرا که از دیگر افراد اجتماع، انتظار دارند که در چهارچوب هنجارهای اجتماعی رفتار کنند. به زبان دیگر، شبکه های اجتماع، موقعیت بهتری برای توییح کسانی که کج روی می کنند فراهم می آورد (کلمن، ۱۹۹۰). در این جوامع، مردم بر سر قول و قرارهای خود به عنوان نتیجه یک گرایش اخلاقی می ایستند. چنین گرایش اخلاقی، به وسیله ی آموزش نقش می بندد. شرکت کردن افراد در فعالیت های غیراقتصادی مانند شرکت در باشگاه های محلی، انجمن ها، گردهمایی ها و دیگر شبکه های ارتباط جمعی، با توجه به تقسیم بندی پانام، سرمایه اجتماعی میان گروهی را تشکیل می دهد که میزان اعتماد عمومی را در سطح جامعه افزایش می دهد. از آن جایی که فعالیت های اقتصادی برای تحقق به افرادی نیاز دارند که بر رفتار آتی دیگران تکیه کنند در جوامعی با اعتماد بیشتر، این فعالیت های اقتصادی، هزینه کمتری را به ذی نفعان تحمیل می کنند (علمی و همکاران، ۱۳۸۴).

به طور کلی با توسعه مالی مطلوب می توان انتظار داشت که نتایج زیر حاصل گردد:

- گزینهش بهترین طرح های سرمایه گذاری
- تامین مالی اجرای طرح های بزرگ از طریق تجهیز منابع کوچک
- تنوع و گسترش ابزارهای مالی که مبتنی بر ریسک مشخص ارایه گردد

امکان دریافت پاداش نوآورانه برای کسانی که روش های جدید تولید را تجربه می کنند (حشمتی مولایی، ۱۳۸۳، به نقل از یحیی زاده فر و همکاران، ۱۳۹۳).

نتیجه گیری

امروزه دانش به عنوان مهم ترین سرمایه جایگزین سرمایه های مالی و فیزیکی شده است. محیط کسب و کار مبتنی بر دانش نیازمند رویکردی است که دارایی های ناملموس جدید سازمانی مثل دانش و شایستگی های منابع انسانی، نوآوری، روابط با مشتری، فرهنگ سازمانی، نظام ها و ساختار سازمانی را در بر می گیرد. از طرفی دیگر یکی از قابلیت های مهم سازمانی که می تواند به سازمان ها در خلق و تسهیم دانش کمک بسیار نماید و برای آن ها در مقایسه با سازمان های دیگر مزیت سازمانی پایدار ایجاد کند، سرمایه اجتماعی است.

سرمایه اجتماعی هر جامعه ناشی از وضعیت فرهنگی و اجتماعی آن جامعه است و یکی از شاخص های مهم وضعیت فرهنگی و اجتماعی آن جامعه می باشد. تحلیل وضعیت سرمایه اجتماعی در هر جامعه ای امری ضروری و حائز اهمیت است زیرا سرمایه اجتماعی برای فهم این مطلب که چگونه عناصر اجتماعی می توانند عملکرد افراد را در زمینه دستیابی به اهداف متفاوت تقویت کنند مفید است. سرمایه اجتماعی نقش بسیار مهم تری از سرمایه فیزیکی و سرمایه انسانی در جوامع ایفا می نماید و در غیاب سرمایه اجتماعی سایر سرمایه ها اثربخشی خود را از دست می دهند و بدون سرمایه اجتماعی پیمودن راه توسعه و تکامل فرهنگی و اقتصادی دشوار است.

منابع

- rootaert, Christiaan and Thierry van Bastelaert (eds.), 2002, "Understanding and measuring Social Capital. A Multidisciplinary Tool for Practitioners". The World Bank.
- beysekara, I.; Guthrie, J. (2004) "Human Capital Reporting in a Developing Nation". The British Accounting Review, 36 (3), 251-268.
- ukuyama, F. (1999). "Social Capital and Civil Society". From: external /pubs / ft / seminar / reformes / fukuyama, Htm, www. imf. org/
- utnam, R. (1995). "Bowling alone: America's declining social capital". Journal of Democracy, 6 (10), 65-78.

-
ortes, A. (1998). Social capital: Its origins and applications in modern sociology, Annual Review of Sociology, vol.24, pp.1-24.

-
oleman, J. S. (1998). Social capital in the creation of human capital, American journal of sociology, pp.95-120.

-
gada, R. (2013). The influence of social capital on career success for staff of the county, government of Mombasa, Doctoral dissertation, Nairobi , Kenya, University of Nairobi.

-
تنام ، رابرت (۱۳۷۷) . دموکراسی و سنت های مدنی ، ترجمه ی محمد تقی دلفروز ، تهران ، دفتر مطالعات سیاسی وزارت کشور

-
شمتی مولایی ، حسین (۱۳۸۳) . عوامل موثر بر توسعه ی مالی در نظام بانکداری ایران . پژوهشنامه ی اقتصادی ، شماره ی ۱۳ ، صص ۵۵-۸۸

-
لمی ، زهرا ، شارع پور ، محمود و حسینی ، سید امیرحسین (۱۳۸۴) . سرمایه اجتماعی و چگونگی تاثیر آن بر اقتصاد مجله ی تحقیقات اقتصادی ، شماره ی ۷۱ ، زمستان ۱۳۸۴ ، صص ۲۹۶-۲۳۹

-
لمن ، جیمز (۱۹۹۰) ، بنیادهای نظریه ی اجتماعی ، ترجمه ی منوچهر صبوری ، تهران ، نشر نی ، ۱۳۷۷

-
حیی زاده فر ، محمود ، طهرانچیان ، امیر منصور و حامی ، مهیار . (۱۳۹۳) . سرمایه اجتماعی و توسعه ی مالی در ایران . فصلنامه ی پژوهش های رشد و توسعه ی اقتصادی ، سال چهارم ، شماره ی شانزدهم ، پاییز ۱۳۹۳ ، صص ۷۳-۸۸